

Constructing and Validating the Scale of Spiritual and Spiritual Damage Structures from the Perspective of Islamic Thought

Saeeda Farajnia*

Abstract

The current research was conducted with the aim of building and validating the scales of spiritual and spiritual damage from the perspective of Islamic thought. The research method is of the test-making type, based on which 56 questions in fourteen design components, and their content validity were checked by asking the opinions of eighteen experts. Then 607 subjects answered the questions as available, and the data were analyzed by confirmatory factor analysis and Cronbach's alpha coefficient and Pearson's correlation coefficient. The results showed that all the components have a good fit, except for 2 questions whose factor coefficients were not significant and were excluded from the model. The convergent and divergent validity of the scale was evaluated by simultaneous measurement with Milon's clinical questionnaire (0.58) and spiritual attitude questionnaire (-0.39). The internal consistency of the scale was calculated according to Cronbach's alpha coefficient, which is 0.90 for all questions and for each of the components of hypocrisy, envy, anger, backbiting, hypocrisy, worldliness, lies, malice, fault-finding, miserliness, and arrogance. , wonder, greed and slander were obtained between 0.45 and 0.75. The reliability of the scale was also calculated as 0.72 through retesting and at a time interval of 7 weeks. Based on the obtained results, the scale of spiritual and mental damage structures is a valid and suitable tool for measuring in the Iranian sample.

Keywords: scale, mental and spiritual damage structures, construction, validation.

* PhD in Psychology, Faculty of Psychology, Islamic Azad University, Karaj Branch, Karaj, Iran, saeidehfarajnia@gmail.com.

ساخت و اعتباریابی مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی از دیدگاه تفکر اسلامی

سعیده فرج‌نیا*

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ساخت و اعتباریابی مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی از دیدگاه تفکر اسلامی انجام شده است. روش پژوهش از نوع آزمون‌سازی می‌باشد که براساس آن ۵۶ سؤال در چهارده مؤلفه طراحی، و روایی محتوایی آنها با نظرخواهی از هجده نفر از متخصصان بررسی شد. سپس ۶۰۷ نفر آزمودنی به صورت در دسترس به سؤالات پاسخ دادند که داده‌ها با روش‌های تحلیل عاملی تأییدی و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ و ضریب همبستگی پیرسون بررسی شدند. نتایج نشان داد که تمام مؤلفه‌ها از برازش مناسبی برخوردارند، به جز ۲ سؤال که ضریب عاملی آنها معنادار نبود و از مدل کنار گذاشته شدند. روایی همگرا و واگرایی مقیاس از راه سنجش همزمان آن با پرسشنامه بالینی میلیون (۰/۵۸) و پرسشنامه نگرش معنوی (۰/۳۹) مورد ارزیابی قرار گرفت. همسانی درونی مقیاس برحسب ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شد که این ضریب برای کل سؤالات، ۰/۹۰ و برای هر یک از مؤلفه‌های ریا، حسادت، غضب، غیبت، نفاق، دنیاپرستی، دروغ، کینه، عیب‌جویی، بخل، تکبر، عجب، حرص و طمع، تهمت بین ۰/۴۵ تا ۰/۷۵ به دست آمد. پایایی مقیاس نیز از راه بازآزمایی و به فاصله زمانی ۷ هفته ۰/۷۲ محاسبه شد. براساس نتایج به دست آمده، مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی، ابزاری معتبر و مناسب برای سنجش در نمونه ایرانی می‌باشد.

واژگان کلیدی: مقیاس، سازه‌های آسیب معنوی و روحی، ساخت، اعتباریابی.

مقدمه

با در نظر گرفتن آیات قرآن درباره آفرینش انسان و توجه به معرفی دو مرحله تسویه و دمیدن روح، می‌توان به وجود دو بعد کلی و متضاد در انسان پی برد؛ یکی بعد حیوانی شامل مجموعه غرایز و نیازها و دیگری بعد انسانی و ملکوتی است که عقل و وجدان اخلاقی و نیازهای متعالی را دربرمی‌گیرد (رفیعی، ۱۳۸۸). اگر بعد حیوانی بر بعد انسانی غلبه کند و شهوات و غرایز، عقل را به استخدام خود درآورند، انسان به پایین‌ترین سطح حیات (حیوانی) دست می‌یابد و اگر شهوات و غرایز تحت کنترل عقل درآید، آدمی به تعالی و کمال یا همان سطح حیات طیبه (خاص نوع انسان) دست خواهد یافت؛ بر این اساس هر فرد برای رسیدن به این سطح از توانمندی و حیات، لازم است که به بهداشت روح و روان خود کاملاً توجه کند، آسیب‌های معنوی و روحی را بشناسد که همان آفات مربوط به بعد متعالی‌اش هستند و با آنها مقابله کند تا به سطحی از سلامت معنوی و روحی دست یابد، زیرا این روح سالم است که قدرت تسلط بر شهوات و غرایز را دارد و در برابر تنش‌ها و فشارها، توان مقاومت و مبارزه را خواهد داشت (رضوانی نوین، ۱۳۸۷).

ثورو^۱ بیان می‌کند که در زندگی بیشتر انسان‌ها، آن‌چنان که باید و شاید نیازهای روانی و معنوی برآورده نمی‌شوند؛ زیرا بیشتر انسان‌ها کمابیش همه عمر، نیروها، استعدادها، درونی و فرصت‌های بیرونی خود را صرف کسب و کار و پول درآوردن می‌کنند و از این‌رو دیگر برای خود، وقت، نیرو، استعداد و فرصتی باقی نمی‌گذارند تا صرف برآوردن نیازهای روانی و معنوی‌شان شود. کسی که خواهان درآمد، مال و ثروت فراوان باشد، چاره‌ای ندارد جز اینکه یا تقریباً همه ساعات بیداری شبانه‌روزش را به اشتغال به شغل و حرفه‌اش بگذراند و یا اگر نمی‌خواهد همه اوقاتش به این شیوه بگذرد، شغل و حرفه‌اش را با کم‌فروشی، گران‌فروشی، دزدی، اختلاس، احتکار، رشوه، فریبکاری، تقلب، کلاهبرداری، دروغ‌گویی و مانند این کارهای ضد اخلاقی توأم سازد؛ در صورت اول تا می‌تواند بر کمیت اشتغال خود به کسب و کار می‌افزاید و در صورت دوم از کیفیت اشتغالش می‌کاهد و در هر دو صورت مانع برآمدن نیازهای روانی و یا معنوی خود می‌شود. به بیان دیگر در صورت نخست آن فرد بیشتر از خوشی زندگی (نیازهای روانی) و در صورت دوم بیشتر از خوبی زندگی (نیازهای معنوی) محروم می‌شود (الکساندر، ۱۳۹۶).

علامه طباطبایی نیز بیان می‌کند که برخی افراد ممکن است بسیار ثروتمند باشند، ولی با وجود برخوردار بودن از همه امکانات مادی، شاید احساس آرامش روانی نکنند و همواره در اضطراب و نگرانی باشند. دلیل این امر هم بسیار روشن است؛ زیرا کسی که خدا را در زندگی فراموش کرده،

1. Henry David Thoreau

چاره‌ای جز وابستگی به دنیای مادی و بهره‌گیری هرچه بیشتر از آن ندارد. از سوی دیگر بهره مادی هر فرد، چه زیاد و چه کم، او را راضی نمی‌کند؛ زیرا به آن مقدار که دست یافته، قانع نیست و دنبال به دست آوردن بهره بیشتری است و در این راه خود را محدود نمی‌کند. در نتیجه چنین فردی همواره دچار اضطراب، افسردگی، هراس از مرگ، بیماری، حسادت دیگران و فراق عزیزان خواهد بود؛ در حالی که اگر خدا را فراموش نمی‌کرد، اطمینان می‌یافت نزد خداوند زندگی دیگری خواهد داشت که از بین رفتنی نیست و زندگی این جهان، گذرا است و به آنچه در این دنیا به او داده‌اند، قناعت می‌کرد و از نظر روحی و روانی، گرفتار سختی و تنگی زندگی نمی‌شد (آذربایجانی و همکاران، ۱۳۸۷).

از نگاه روان‌شناسی مثبت‌نگر که به‌عنوان رویکردی تازه بر فهم و تشریح بهزیستی و شادکامی و پیش‌بینی عوامل مؤثر بر آن تمرکز دارد (خانجانی و همکاران، ۱۳۹۳)، ما در کنار نقاط ضعف، توانمندی‌هایی داریم که می‌توان آنها را به‌صورت یک طیف در نظر گرفت؛ بدین صورت که برای رسیدن به هر توانمندی لازم است نخست نقطه ضعف مقابل آن توانمندی را بشناسیم و پس از کسب شناخت و آگاهی از آن به تقویت توانمندی‌ها بپردازیم؛ برای مثال اگر ویژگی ترس را در یکسر طیف و شجاعت را در سر دیگر آن در نظر بگیریم، برای رسیدن به ویژگی شجاعت در نخستین گام باید ترس‌ها را بشناسیم و با شناخت از آنها و روبه‌رو شدن با آنها ویژگی شجاعت را در خود تقویت کنیم. درحقیقت یک فرد شجاع فردی فاقد ترس نیست؛ بلکه کسی است که ترس‌هایش را شناخته، و نسبت به آنها آگاه می‌باشد و با این آگاهی و روبه‌رو شدن با آنها به ویژگی شجاعت دست یافته است (پترسون و سلیگمن،^۱ ۲۰۰۴)؛ همچنین یکی از رویکردهایی که به تعریف بهزیستی روان‌شناختی می‌پردازد، رویکرد سعادت‌گرا (فضیلت‌گرا) است. در این رویکرد، بهزیستی شامل خودتعیینی، رسیدن به اهداف، داشتن معنا در زندگی، شکوفایی نقاط قوت شخصی و تحقق خود است که به رشد شخصی و بروز ظرفیت‌های وجودی می‌انجامد (ریان و هوتا، ۲۰۰۹)؛ به نقل از مرحمتی و یوسفی، (۱۳۹۵). پس شناسایی سازه‌های آسیب‌رسان معنوی و روحی و توجه به آنها برای هر انسان عاقل و جویای رشد و تعالی لازم است، زیرا درمان این آسیب‌ها زمینه‌ساز رسیدن به تعالی و سلامت معنوی و روحی می‌باشد. ادیان الهی و از جمله اسلام ابزاری را مطرح کرده‌اند که روح متعالی انسان بتواند به وسیله آنها از گذرگاه مادی و موقت دنیا عبور کند و به زندگی ابدی دست یابد؛ همچنان‌که خداوند در قرآن می‌فرماید: رستگار و سعادت‌مند کسی است که نفس خود را از آلودگی‌ها تزکیه کند (شمس، ۹). بنابراین قدم اول در

1. Peterson & Seligma

راه سلامت معنوی و روحی، شناخت سازه‌های آسیب معنوی و روحی است که به وسیله آن بتوان امکان مبارزه و مقابله با آنها را فراهم کرد. گفتنی است که اصطلاح سازه‌های آسیب معنوی و روحی بدین سبب مطرح می‌شود که به بعد ابزاری و کاربردی آنها اشاره گردد، زیرا درحقیقت فرد این سازه‌ها را با وجود آنکه دارای ابعاد منفی و آسیب‌رسان می‌باشند، با هدف دست‌یافتن به خواسته‌ها یا کسب لذت انتخاب می‌کند و مورد استفاده قرار می‌دهد و از این حقیقت غافل است که با وجود کاربردی بودن این سازه‌ها، آسیب‌های جدی را به روح و سلامت معنوی اش وارد می‌کند (فرچ‌نیا، ۱۴۰۰)؛ بنابراین در پیمودن مسیر رشد و تکامل، روح و بعد معنوی انسان نیز همانند جسم و روانش در معرض آسیب‌هایی قرار دارد (تحریری، ۱۳۹۰). در قلمرو علم، تجربه‌گرایی و خردگرایی در نظریه علمی به هم می‌پیوندند و هرچه یک نظریه، انتزاعی و پیچیده باشد درنهایت باید با رویدادهای فیزیکی مشاهده‌پذیر رابطه برقرار کند؛ به عبارت دیگر یک نظریه ممکن است معتبر به نظر برسد، اما مادام که آزمون سخت تجربی را با کامیابی پشت سر نهد باشد، از لحاظ علمی معنادار نخواهد بود. آنچه تعیین می‌کند که یک نظریه حفظ شود، بازبینی شود یا کنار گذاشته شود؛ نتیجه مستقیم پژوهش تجربی تولیدشده به وسیله آن نظریه است (اولسون^۱ و هرگنهان^۲، ۲۰۰۷). بدین ترتیب پژوهش پیش‌رو می‌کوشد ابزاری کاربردی با هدف سنجش مهم‌ترین آسیب‌های معنوی و روحی طراحی و اعتباریابی کند. از جمله ابزارهای ساخته‌شده مرتبط با موضوع پژوهش، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱. پرسشنامه ایمان مذهبی که آن را فریهیت، سانستگارد، اسمیت و وای^۳ در سال ۲۰۰۶ طراحی و اعتباریابی کردند و دارای چهار زیرمؤلفه معنویت، رفتار مذهبی، مقابله مذهبی و عواطف مذهبی می‌باشد؛
۲. پرسشنامه نگرش مذهبی که توسط رحمتی، جعفری، امینی و تلخایی در سال ۱۳۹۳ ساخته شد و ویژگی‌های روان‌سنجی آن مورد ارزیابی قرار گرفت. این پرسشنامه شامل ۲۵ سؤال در سه مؤلفه است: مذهب به‌عنوان عامل حمایت‌کننده در زندگی، مذهب به‌عنوان نیاز درونی و عدم دین‌باوری؛
۳. آزمون معبد (مقیاس عمل به باورهای دینی) که این مقیاس را گلزاری در سال ۱۳۷۹ برای اندازه‌گیری میزان عمل به باورهای دینی ساخت و آن شامل ۲۵ سؤال در چهار زیرمؤلفه است: عمل به واجبات، عمل به مستحبات، فعالیت‌های مذهبی و در نظر گرفتن مذهب در تصمیم‌گیری‌ها و انتخاب‌های زندگی؛

1. Olson

2. Hergenhahn

3. Freiheit, Sonstegard, Schmitt & Vye

۴. پرسشنامه خودشناسی براساس جهت‌گیری مذهبی اسلامی که آن را آذربایجانی در سال ۱۳۸۷ طراحی کرد. این پرسشنامه دارای ۷۰ سؤال است که در ده مقوله دسته‌بندی می‌شود: انسان و دین، انسان و خدا، انسان و آخرت، اولیای دین، اخلاق فردی، روابط اجتماعی، معیشت، خانواده، ابعاد جسمانی، انسان و طبیعت. در مجموع این پرسشنامه جهت‌گیری مذهبی را در حوزه عقاید، مناسک و اخلاق بررسی می‌کند؛

۵. پرسشنامه رفتار اخلاقی در سازمان که لوزیر^۱ آن را در سال ۲۰۰۰ با هدف ارزیابی میزان پایبندی افراد به رفتارهای اخلاقی و براساس این سه معیار ساخت: معیار حقوق افراد (احترام به حقوق دیگران)، معیار سودبخشی نتایج (رفتاری که بیشترین سود را دارد) و معیار قضاوت عادلانه (رفتار برابر و عادلانه با دیگران)؛

۶. پرسشنامه رفتار اخلاقی سوانسون^۲ و هیل^۳ که در سال ۱۹۹۳ ساخته شد و دارای ۱۵ سؤال در یک عامل است؛

۷. پرسشنامه رفتار اخلاقی که آن را ثابت، دلاور، پاشا شریفی و خوش‌نویسان در سال ۱۳۹۴ طراحی و اعتباریابی کردند. این پرسشنامه شامل ۳۲ سؤال در هشت زیرمقیاس است: احترام به تفاوت‌ها، ملاحظه، رفتار مسئولانه، رفتار کمک‌کننده، تواضع، پرخاشگری، تقلب و مراقبت.

در کاوش‌ها و بررسی‌ها مشخص شد که تاکنون نظریه‌ها و پژوهش‌های علمی به‌طور مشخص به نظریه‌پردازی و بررسی سازه‌های آسیب‌معنوی و روحی در قالب اصول اخلاقی و رفتارهای اخلاقی نپرداخته‌اند و هیچ‌گونه ابزار قابل‌استفاده‌ای نیز طراحی نشده است؛ بنابراین هدف این پژوهش طراحی، ساخت و اعتباریابی مقیاسی برای سنجش سازه‌های آسیب‌معنوی و روحی می‌باشد که به‌وسیله آن، زمینه و شرایط لازم برای انجام پژوهش‌های علمی در این حوزه تا حدودی فراهم شود. گفتنی است در تدوین سؤالات پرسشنامه در کنار زیربنای فکری برگرفته از قرآن و دین اسلام، تلاش شده است تا سؤالات به‌گونه‌ای طراحی شود که قابل‌استفاده برای افراد مختلف با ادیان و اعتقادات متفاوت باشد.

1. Lussier
2. Swanson
3. Hill

روش پژوهش

براساس تفکر و اعتقاد شیعه پس از قرآن کریم، حدیث دومین منبع و سند دین‌شناسی است که در برخی حوزه‌های دین‌پژوهی همچون فقه و اخلاق نقش بیشتر و گسترده‌تری دارد؛ زیرا از یک‌سو اصول این دانش‌ها در قرآن به اجمال و اشاره آمده و تفصیل آن را باید در حدیث یافت و از سوی دیگر پیامبر و امامان (علیهم‌السلام) میزان سنجش گفتار خود را قرآن دانسته و انتساب آنچه را با قرآن نسازد، از خود سلب کرده‌اند (حرعاملی، ۱۴۱۴، ج ۱۸، ص ۷۹). پس با توجه به اینکه مطالب کتب اخلاقی شیعه به استناد آیات قرآن و احادیث امامان (علیهم‌السلام) جمع‌آوری و بیان شده است، می‌توان از طریق آنها سازه‌های آسیب معنوی و روحی را شناسایی کرد و به تعاریف مربوط به آنها پی برد. بر این اساس با مراجعه به برخی از معتبرترین کتاب‌های اخلاقی شیعه که به زبان فارسی ترجمه و تألیف شده‌اند (معراج السعاده، اخلاق، شرح حدیث، قلب سلیم، چهل حدیث...) و منابع معتبر علمی دیگر در این باره، به روش توصیفی و جمع‌آوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای، سازه‌های موردنظر شناسایی و تعاریف مربوط به آنها استخراج شدند؛ این سازه‌ها به‌طور کلی عبارت‌اند از: ریا، عجب، تکبر، حسادت، غضب، غیبت، نفاق، دنیاپرستی، طمع، تهمت، دروغ، کینه، عیب‌جویی، بخل که تعاریف مربوط به هرکدام در مقاله‌ای جداگانه ارائه شده است (ر.ک: فرج‌نیا و شهیدی، ۱۳۹۳). سپس در گام‌های اولیه ساخت و اعتباریابی این مقیاس، ۷۹ عبارت به‌صورت جملات نیمه‌تمام طراحی شد و به ۲۰ نفر (۱۱ زن و ۹ مرد) ارائه شد تا براساس طرز فکر و رفتار خود، جملات را هر طور که می‌خواهند کامل کنند. پس از آن با توجه به جملات و پاسخ‌های داده‌شده و تعاریف مربوط به سازه‌ها، تعداد چهارده مؤلفه در نظر گرفته شد و برای هرکدام ۴ سؤال طراحی گردید. سؤالات جهت سنجش روایی صوری^۱ و محتوایی^۲ به هجده نفر از متخصصان در حوزه‌های روان‌شناسی، علوم قرآنی و علوم حوزوی داده و از آنها خواسته شد با توجه به دیدگاه خود سؤالات و گزینه‌ها را براساس طیف لیکرت بسیار مناسب، مناسب، تا حدودی مناسب، نامناسب، بسیار نامناسب نمره‌گذاری و در پایان هر سؤال نظر خود را بیان کنند؛ همچنین با هدف سنجش روایی صوری، سؤالات به یک آزمودنی غیرمتخصص داده شد و میزان درک از جملات و گزینه‌ها با توجه به اهداف تعیین‌شده، مورد بررسی دقیق قرار گرفت. پس از جمع‌آوری اظهارنظر متخصصان از راه بررسی شاخص روایی محتوایی CVI^۳ (حاجی‌زاده و اصغری، ۱۳۹۰)، نمره روایی برای هر سؤال محاسبه گردید که بر این اساس سؤالاتی تأیید شدند که

1. Face validity
2. Content validity
3. Content Validity index

نمره بالای ۰/۷۸ به دست آوردند و سؤالاتی که نمره بین ۰/۶۸ تا ۰/۷۸ به دست آوردند، مورد بازبینی و اصلاح قرار گرفتند و سؤالات با نمره پایین‌تر از ۰/۶۸ حذف و سؤالات دیگری (با نظر متخصصان) جایگزین آنها شد؛ بنابراین تعداد ۳۲ سؤال تأیید، ۲۰ سؤال اصلاح و ۴ سؤال حذف و سؤالات جایگزین برای هرکدام طراحی شد. سپس براساس اهداف پژوهش، اعتبار سؤالات و مؤلفه‌ها با تحلیل عاملی تأییدی و ویژگی‌های روان‌سنجی آن شامل همسانی درونی، پایایی بازآزمایی و روایی همگرا و واگرا بررسی شد.

جامعه آماری این پژوهش شامل افراد بالای ۱۸ سال ساکن شهرهای تهران و کرج بود. در مورد حجم نمونه لازم برای تحلیل عاملی و مدل‌های ساختاری توافق کلی وجود ندارد، اما در تحلیل عاملی تأییدی حداقل حجم نمونه براساس عامل‌ها تعیین می‌شود نه متغیرها. اگر از مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده شود، حدود بیست نمونه برای هر عامل لازم است (جکسون، ۲۰۰۳؛ به نقل از حبیبی، ۱۳۹۱)؛ همچنین حجم نمونه توصیه‌شده برای تحلیل عاملی تأییدی، حدود دویست نمونه برای ده عامل توصیه شده است (شه و گلدشتاین، ۲۰۰۶، کلاین، ۲۰۱۰؛ به نقل از حبیبی، ۱۳۹۱). بر این اساس در مرحله اول گروه نمونه‌ای شامل ۶۰۷ آزمودنی، ۱۸۰ مرد (۳۲ درصد) و ۴۲۷ زن (۶۸ درصد) با میانگین سنی ۳۱ سال با دامنه سنی ۱۸ تا ۶۷ سال به‌صورت در دسترس انتخاب شدند و به پرسشنامه‌ها پاسخ دادند که ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه پژوهش در جدول ۱ گزارش شده است.

جدول ۱: ویژگی‌های جمعیت‌شناختی نمونه

متغیر	دانشجو	شاغل	غیر شاغل	متاهل	مجرد	زیردیپلم	دیپلم	فوق‌دیپلم	لیسانس	فوق‌لیسانس	دکتر
تعداد	۲۳۴	۲۶۹	۱۰۴	۲۷۶	۳۳۱	۵	۷۶	۸۴	۳۱۲	۱۰۶	۲۴
درصد	%۳۸	%۴۳	%۱۷	%۴۴	%۵۳	%۰/۱۸	%۱۳	%۱۴	%۵۰	%۱۷	%۴

داده‌ها براساس تحلیل عاملی تأییدی برای چهارده مؤلفه بررسی شد. مقدار ضریب KMO^۱ نیز برابر ۰/۸۹ به دست آمد که بیانگر کفایت نمونه‌گیری در این مرحله بود. به‌منظور سنجش روایی همگرا و واگرا از بین ۶۰۷ نفر، ۳۷۰ نفر در کنار سؤالات سازه‌های آسیب معنوی و روحی به سؤالات پرسشنامه‌های نگرش معنوی و میلون نیز پاسخ دادند و در مرحله آخر برای بررسی پایایی بازآزمایی از بین آزمودنی‌های پاسخ‌دهنده سی نفر به‌صورت در دسترس انتخاب شدند و به فاصله زمانی ۷ هفته دوباره به سؤالات پاسخ دادند.

1. Kaiser. Meyer. Olkim

ابزار پژوهش

مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی: این مقیاس را فرج‌نیا در سال ۱۴۰۲ با هدف بررسی مهم‌ترین سازه‌های آسیب معنوی و روحی که بیشترین نمود را در اخلاق و روابط بین فردی دارند، طراحی و اعتباریابی کرده است. این پرسشنامه دارای ۵۴ سؤال چهار گزینه‌ای می‌باشد که در چهارده مؤلفه ریا، حسادت، غضب، غیبت، نفاق، دنیاپرستی، دروغ، کینه، عیب‌جویی، بخل، تکبر، عجب، حرص و طمع و تهمت طبقه‌بندی می‌شوند. روش پاسخدهی در این مقیاس به این صورت است که آزمودنی‌ها از بین گزینه‌های مطرح‌شده برای هر سؤال یا عبارت نیمه‌تمام، با توجه به وضعیت رفتاری پایدار و غالب خود، یکی را به‌عنوان گزینه کامل‌کننده آن سؤال انتخاب می‌کنند. نمره‌گذاری پاسخ‌ها نیز براساس طیف لیکرت بدین صورت است: نمره ۴ برای گزینه ۱، نمره ۳ برای گزینه ۲، نمره ۲ برای گزینه ۳ و نمره ۱ برای گزینه ۴. به‌جز سؤالات ۳-۶-۹-۱۲-۱۵-۱۸-۲۱-۲۴-۲۷-۳۰-۳۳-۳۶-۳۹-۴۲-۴۵-۴۸-۵۱-۵۴ که نمره‌گذاری آنها به این صورت است: نمره ۱ برای گزینه یک، نمره ۲ برای گزینه دو، نمره ۳ برای گزینه سه و نمره ۴ برای گزینه چهار. روایی همگرا و واگرایی مقیاس نیز به ترتیب با سنجش همزمان آن با پرسشنامه بالینی میلیون (۰/۵۸) و پرسشنامه نگرش معنوی (۰/۳۹-) ارزیابی شد. همسانی درونی مقیاس برحسب ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردید که این ضریب برای کل پرسشنامه، ۰/۹۰ و برای هرکدام از مؤلفه‌های ریا، حسادت، غضب، غیبت، نفاق، دنیاپرستی، کینه، عیب‌جویی، بخل، دروغ، تکبر، عجب، حرص و طمع، تهمت بین ۰/۴۵ تا ۰/۷۵ به دست آمد. پایایی مقیاس نیز از راه بازآزمایی و به فاصله زمانی ۷ هفته، ۰/۷۲ محاسبه شد. در این مقیاس، افزون بر چهارده نمره مربوط به مؤلفه‌ها، یک نمره کل با حداقل ۵۴ و حداکثر ۲۱۶ برای هر آزمودنی محاسبه می‌شود. سؤالات مربوط به هر مؤلفه به قرار زیر است:

ریا (۱-۲۹-۴۳)، تکبر (۲-۱۶-۳۰-۴۴)، عجب (۳-۱۷-۳۱-۴۵)، حسادت (۴-۱۸-۳۲-۴۶)، غضب (۵-۱۹-۳۳-۴۷)، غیبت (۶-۲۰-۳۴-۴۸)، نفاق (۷-۲۱-۳۵-۴۹)، دنیاپرستی (۸-۲۲-۳۶-۵۰)، حرص و طمع (۹-۲۳-۳۷)، تهمت (۱۰-۲۴-۳۸)، دروغ (۱۱-۲۵-۳۹-۵۱)، کینه (۱۲-۲۶-۴۰-۵۲)، عیب‌جویی (۱۳-۲۷-۴۱-۵۳)، بخل (۱۴-۲۸-۴۲-۵۴).

پرسشنامه بالینی چندمحوری میلیون ۳: نسخه اصلی این آزمون در سال ۱۹۷۷ توسط تئودور میلیون^۱ تدوین و ارائه شد و از آن زمان تاکنون دو بار تجدیدنظر شده است (MCMLII)، میلیون، ۱۹۸۷ MCML3، میلیون، ۱۹۹۴؛ به نقل از فتیحی آشتیانی و داستانی، ۱۳۹۳). نسخه فعلی (MCML3)

1. Theodore Millon

شامل ۱۷۵ ماده است که تحت ۲۸ مقیاس جداگانه و براساس طبقه‌بندی‌های زیر نمره‌گذاری می‌شود: شاخص‌های تغییر‌پذیری، الگوهای شخصیت بالینی، آسیب‌شناسی شدید شخصیت، نشانگان بالینی و نشانگان شدید که در مجموع ۲۴ مقیاس بالینی و چهار شاخص روایی دارد. مقیاس‌های بالینی پرسشنامه عبارت‌اند از: اسکیزوئید، اجتنابی، افسرده، وابسته، نمایشی، خودشیفته، ضداجتماعی، آزارگر، وسواسی اجباری، منفی‌گرا، خودناکام‌ساز، اضطراب، مرزی، افسردگی اساسی، افسرده‌خویی. جسمانی شکل، دوقطبی (مانیا)، پارانوئید، اختلال هذیان، اختلال استرس پس از ضربه، اسکیزوتایپی، اختلال تفکر، وابستگی به الکل، وابستگی به مواد (فتحی آشتیانی و داستانی، ۱۳۹۳) که در این پژوهش به‌جز دو مقیاس آخر، باقی مقیاس‌ها مورد ارزیابی قرار گرفتند. بدین ترتیب از این پرسشنامه با توجه به انتخاب پاسخ‌بله یا خیر برای هر سؤال از سوی آزمودنی، ۲۴ نمره جداگانه به دست می‌آید که پژوهشگران این پژوهش با توجه به اینکه تمام مقیاس‌ها بعد نشانگان بالینی را مورد سنجش قرار می‌دادند، پس از محاسبه نمره مربوط به هر مقیاس با جمع‌بندی نمرات تمام مقیاس‌ها، یک نمره کلی برای هر آزمودنی محاسبه و آن را با نمره کلی حاصل از پرسشنامه آسیب‌های معنوی و روحی و تک‌تک مؤلفه‌های ارزیابی و مقایسه کردند. میلون (۱۹۹۴؛ به نقل از فتحی آشتیانی و داستانی، ۱۳۹۳) میزان پایایی این پرسشنامه را به روش آزمون-بازآزمون بین ۰/۸۲ تا ۰/۹۰ و ضریب آلفای آن را بین ۰/۶۶ تا ۰/۹۰ گزارش کرد. شریفی (۱۳۸۶) هنجاریابی آزمون بالینی چندمحوری میلون-۳ را در شهر اصفهان انجام داد. در این مطالعه ضریب پایایی به روش بازآزمایی در دامنه‌ای از ۰/۸۲ تا ۰/۹۸ محاسبه شد؛ همچنین ضریب آلفای مقیاس از ۰/۸۵ تا ۰/۹۷ به دست آمد. در مورد توان پیش‌بینی مقیاس‌ها نتیجه ۰/۵۸ تا ۰/۸۳ و توان تشخیص کل مقیاس‌ها نتیجه ۰/۸۶ تا ۰/۹۳ به دست آمد. چگینی، دلاور و غرایبی (۱۳۹۲)، ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه را به‌وسیله ۷۷۴ آزمودنی (۳۱۱ بیمار و ۴۶۳ غیر بیمار) مورد ارزیابی قرار دادند. تحلیل داده‌ها نشان داد که پایایی این پرسشنامه به روش آزمون-بازآزمون در گروه بیمار ۰/۶۱ تا ۰/۷۹ و در گروه غیربیمار ۰/۷۹ تا ۰/۹۷ و پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۶۴ تا ۰/۸۳ است. ضریب آلفای کل آزمون هم ۰/۹۶ محاسبه شد. توان پیش‌بینی مثبت مقیاس‌های شخصیتی ۰/۱۳ تا ۰/۴۷ و مقیاس‌های بالینی ۰/۳۳ تا ۰/۷۸، توان پیش‌بینی منفی آزمون ۰/۹۱ تا ۰/۹۹ و توان تشخیص کل ۰/۷۷ تا ۰/۹۷ به دست آمد.

پرسشنامه سنجش نگرش معنوی: این پرسشنامه را شهیدی و فرجنیا (۱۳۹۱) با هدف سنجش تأثیر توجه به وجود و حضور خداوند بر زندگی و دیدگاه فرد و درک معنای زندگی طراحی کردند که

شامل ۴۳ سؤال به روش نمره‌گذاری لیکرت است. نمره‌گذاری مربوط به پاسخ‌ها به صورت ۴ برای کاملاً موافقم، ۳ برای موافقم، ۲ برای تا حدودی موافقم، ۱ برای مخالفم و ۰ برای کاملاً مخالفم می‌باشد. به جز پاسخ‌های مربوط به سؤالات ۵، ۱۰، ۱۵، ۲۰، ۲۵ که به صورت برعکس نمره‌گذاری می‌شوند، روایی صوری و محتوایی سؤالات با نظرخواهی از نوزده نفر از اساتید متخصص بررسی و پایایی آن به فاصله زمانی ۵ هفته، ۰/۶۱ گزارش شد. با استفاده از تحلیل عوامل، دو عامل «نگرش» و «توانایی» مشخص گردید. سؤالات مربوط به مؤلفه نگرش، ۱، ۳، ۵، ۶، ۷، ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۳۲، ۳۴، ۳۷، ۴۲ و ۴۳ و سؤالات مربوط به مؤلفه توانایی، ۲، ۴، ۸، ۱۱، ۱۲، ۱۴، ۱۸، ۲۰، ۲۳، ۲۴، ۲۷، ۲۹، ۳۳، ۳۵، ۳۶، ۳۸، ۳۹، ۴۰ و ۴۱ می‌باشد. بر این اساس همسانی درونی برای کل پرسشنامه از راه محاسبه آلفای کرونباخ، ۰/۹۱ و برای هرکدام از مؤلفه‌های نگرش، ۰/۹۰ و توانایی، ۰/۸۶ به دست آمد. براساس نمونه این پژوهش نیز همسانی درونی برای کل پرسشنامه، ۰/۹۰ و برای هرکدام از مؤلفه‌های نگرش و توانایی نیز به ترتیب ۰/۸۸ و ۰/۷۹ به دست آمد.

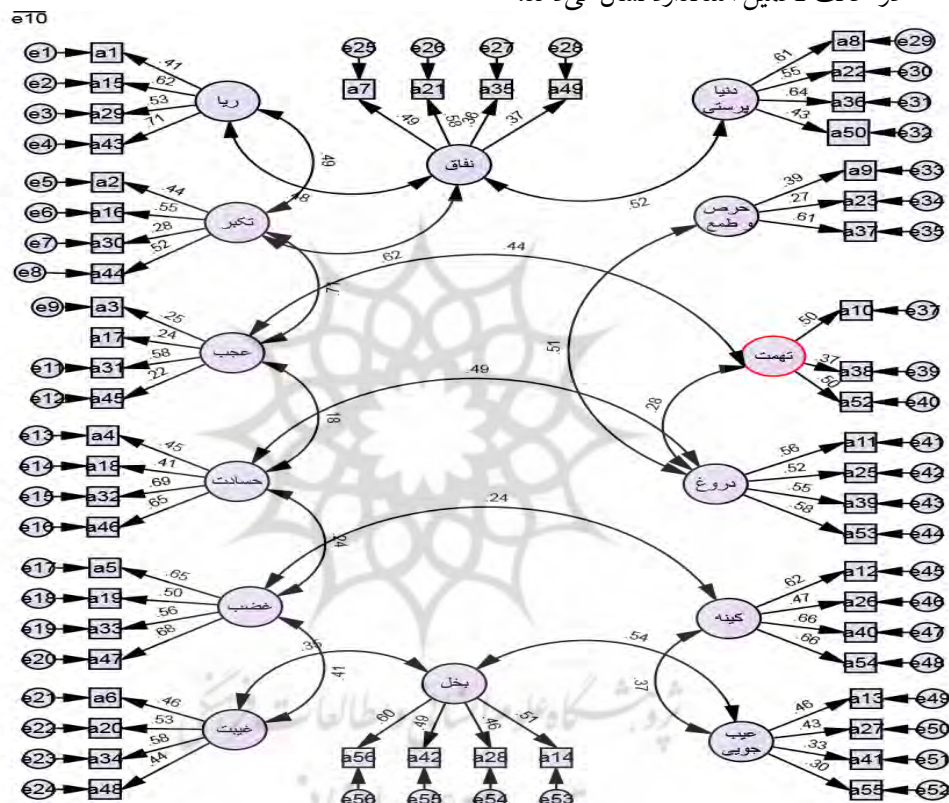
یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر جهت بررسی اعتبار مؤلفه‌ها از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد، زیرا در انجام این نوع از تحلیل، پیش فرض اساسی محقق آن است که هر عاملی با زیرمجموعه خاصی از متغیرها ارتباط دارد و حداقل شرط لازم این است که پژوهشگر در مورد تعداد عامل‌های مدل پیش از انجام تحقیق، پیش فرض معینی داشته باشد؛ در واقع آنگاه تحلیل اکتشافی به کار می‌رود که پژوهشگر شواهد کافی قبلی و پیش تجربی برای تشکیل فرضیه درباره تعداد عامل‌های زیربنایی داده‌ها نداشته، و به واقع مایل باشد درباره تعیین تعداد یا ماهیت عامل‌هایی بکاود که همپراشی بین متغیرها را توجیه می‌کنند؛ بنابراین تحلیل اکتشافی بیشتر به‌عنوان یک روش تدوین و تولید تئوری و نه یک روش آزمون تئوری در نظر گرفته می‌شود، اما در تحلیل عاملی تأییدی پژوهشگر به دنبال تهیه مدلی است که فرض می‌شود داده‌های تجربی را بر پایه چند پارامتر نسبتاً اندک، توصیف، تبیین یا توجیه می‌کند. این مدل مبتنی بر اطلاعات پیش تجربی درباره ساختار داده‌هاست که می‌تواند بدین صورت باشد: ۱. یک تئوری یا فرضیه؛ ۲. یک طرح طبقه‌بندی‌کننده معین برای گویه‌ها یا پاره‌تست‌ها در انطباق با ویژگی‌های عینی شکل و محتوا؛ ۳. شرایط معلوم تجربی... (هومن، ۱۳۸۸). پس با توجه به اینکه در این پژوهش مؤلفه‌ها و سؤالات مربوط به هرکدام از آنها از پیش مشخص شده و متخصصان آن را بررسی کرده‌اند، به‌منظور تعیین اعتبار مؤلفه‌ها از تحلیل عاملی تأییدی Confirmatory Factor Analysis استفاده شد. نتایج حاصل از این تحلیل

نشان داد که همه مؤلفه‌ها برازش خوبی دارند و هرکدام از آنها با توجه به هدف در نظر گرفته شده، از توانایی سنجش مناسبی برخوردارند. به جز دو سؤال مربوط به مؤلفه‌های حرص، طمع و تهمت که به دلیل معنادار نبودن ضریب عاملی از مدل کنار گذاشته شدند. نتایج حاصل از این تحلیل در نمودار ۱ و جداول ۲ و ۳ گزارش شده است.

خروجی AMOS (نمودار ۱) مدل اندازه‌گیری پرسشنامه سازه‌های آسیب معنوی و روحی را

در حالت تخمین استاندارد نشان می‌دهد:

نمودار ۱: مدل اندازه‌گیری پرسشنامه سازه‌های آسیب معنوی و روحی با استفاده تحلیل معادلات ساختاری در

حالت تخمین استاندارد

این نمودار دربرگیرنده متغیرهای مکنون یا عامل‌ها و مربع‌ها (a1 تا a56) گویه‌های پرسشنامه سازه‌های آسیب معنوی و روحی و پیکان‌های دوسویه همبستگی میان عامل‌ها را نشان می‌دهد. پیکان‌های یک‌سویه از دوائر بزرگ به مربع‌ها بیانگر آن است که گویه‌ها روی کدام عامل بار می‌گیرند؛ ارزش‌های نوشته‌شده روی پیکان‌های اخیر نشان‌دهنده ضریب همبستگی گویه‌ها با هر یک

از عوامل است و اعداد روی مربع‌ها، آن میزان از واریانس هریک از گویه‌ها را نشان می‌دهد که توسط عامل قابل توضیح است. پیکان‌های کوچک از سمت دایره‌های ۵۶ گانه به سمت مربع‌ها، واریانس باقیمانده (خطا) را نشان می‌دهد که به وسیله عامل تبیین نمی‌شود. مقادیر خطا از طریق کسر نمودن واریانس‌های تبیین‌شده از عدد ۱ به دست می‌آید. از این‌رو گویه‌های ۴۵، ۱۷ و ۳ به ترتیب دارای بیشترین واریانس خطا با مقادیر ۰/۷۸، ۰/۷۶ و ۰/۷۵ هستند. جدول ۲ خلاصه نتایج حاصل از تحلیل عاملی را به شرح ذیل ارائه می‌دهد. لازم به ذکر است که سؤال ۲۴ از مؤلفه تهمت و سؤال ۵۱ از مؤلفه حرص و طمع به دلیل معنادار نبودن ضریب عاملی از مدل کنار گذاشته شد.

جدول ۲: وزن رگرسیونی و انحراف معیار و مقدار بوت استروپ عامل‌های و پرسشنامه سازه‌های آسیب معنوی و روحی

عوامل‌ها و گویه‌های متناظر هر عامل			ضریب رگرسیون	انحراف معیار	بوت استروپ	سطح معناداری
۴۴A	--<--	تکبر	516۰/			
۳۰A	--<--	تکبر	.281	.147	5.224	***
۱۶A	--<--	تکبر	.547	.139	8.298	***
۲A	--<--	تکبر	.445	.131	7.369	***
۴۵A	--<--	عجب	.220			
۳۱A	--<--	عجب	.575	.523	3.827	***
۱۷A	--<--	عجب	.240	.332	3.092	.002
۳A	--<--	عجب	.252	.339	3.165	.002
۴۶A	--<--	حسادت	.646			
۳۲A	--<--	حسادت	.691	.131	10.244	***
۱۸A	--<--	حسادت	.411	.110	7.704	***
۴A	--<--	حسادت	.447	.102	8.234	***
۴۷A	--<--	غضب	.677			
۳۳A	--<--	غضب	.556	.098	10.117	***
۱۹A	--<--	غضب	.498	.071	9.348	***
۵A	--<--	غضب	.655	.078	11.024	***
۴۸A	--<--	غیبت	.442			
۳۴A	--<--	غیبت	.585	.248	7.024	***
۲۰A	--<--	غیبت	.530	.211	6.847	***
۶A	--<--	غیبت	.465	.192	6.490	***
۱۲A	--<--	کینه	.622			
۲۶A	--<--	کینه	.474	.070	8.732	***
۴۰A	--<--	کینه	.658	.092	10.653	***

سطح معناداری	بوت استروپ	انحراف معیار	ضریب رگرسیون	عواملها و گویه‌های متناظر هر عامل
***	10.659	.080	.660	کینه
			.488	نفاق
***	8.054	.149	.582	نفاق
***	6.122	.137	.358	نفاق
***	6.322	.119	.375	نفاق
			.714	ریا
***	9.676	.107	.532	ریا
***	10.521	.089	.621	ریا
***	7.972	.097	.413	ریا
			.609	دنیاپرستی
***	8.993	.084	.550	دنیاپرستی
***	9.512	.099	.644	دنیاپرستی
***	7.653	.078	.430	دنیاپرستی
			.392	حرص و طمع
***	3.974	.197	.275	حرص و طمع
***	4.641	.287	.612	حرص و طمع
			.496	تهمت
***	4.729	.123	.367	تهمت
***	5.032	.196	.497	تهمت
			.563	دروغ
***	8.590	.141	.522	دروغ
***	8.843	.137	.549	دروغ
***	9.073	.101	.577	دروغ
			.460	عیب‌جویی
***	5.335	.196	.430	عیب‌جویی
***	4.707	.185	.334	عیب‌جویی
***	4.361	.138	.296	عیب‌جویی
			.513	بخل
***	7.025	.100	.460	بخل
***	7.268	.127	.491	بخل
***	7.784	.119	.596	بخل

برای آزمودن اینکه مدل اندازه‌گیری پرسشنامه سازه‌های آسیب معنوی و روحی از برازش مناسبی برخوردار است؛ از شاخص‌های برازش مدل استفاده شد. در مدل‌یابی معادلات ساختاری با تأکید بر نرم‌افزار لیزرل باید برای تعیین برازش مدل از سه شاخص برازش مطلق،^۱ تطبیقی^۲ و مقتصد^۳ استفاده کرد (میرز، گامست و گارینو، ۱۳۹۸). براساس نتایج جدول ۳، مقدار آماره χ^2 برابر با ۲۵۴۴/۶ با درجه آزادی ۱۳۶۱ برابر با ۱/۸۷ است. با توجه به آنکه این مقدار کمتر از ۳ قرار دارد، نشان‌دهنده تأیید مدل می‌باشد. شاخص نیکویی برازش^۴ (GFI) ۰/۹۷ است که نشان‌دهنده قابل قبول بودن این میزان برای برازش مطلوب مدل است. مقدار ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)^۵ (شاخص دیگر نیکویی برازش) نیز ۰/۰۳۱ می‌باشد که با توجه به اینکه کمتر از ۰/۰۸ است، قابل قبول بوده، و نشان‌دهنده تأیید مدل پژوهش می‌باشد. دیگر شاخص‌های نیکویی برازش برای معادلات ساختاری بدین صورت است که مقدار شاخص توکر-لویس (TLI)^۶ ۰/۹۵؛ شاخص برازش بنتلر-بونت (BBI)^۷ ۰/۹۵؛ شاخص برازش تطبیقی (CFI)^۸ ۰/۹۷ و شاخص برازش مقتصد هنجار شده (PNFI)^۹ ۰/۴۶ است که همگی نشان‌دهنده برازش مطلوب و تأیید مدل اندازه‌گیری پرسشنامه سازه‌های آسیب معنوی و روحی می‌باشد.

جدول ۳: شاخص‌های برازش مدل به کمک نرم‌افزار AMOS

تفسیر	ملاک	میزان	شاخص برازش	
برازش مطلوب	$\chi^2/df = ۱/۸۷$ کمتر از ۳	۲۵۴۴/۶ با درجه آزادی ۱۳۶۱	χ^2	مطلق
برازش مطلوب	بیش از ۰/۹۰	۰/۹۷	شاخص نیکویی برازش (GFI)	تطبیقی
برازش مطلوب	بیش از ۰/۹۰	۰/۹۵	شاخص توکر- لویس (TLI)	
برازش مطلوب	بیش از ۰/۹۰	۰/۹۵	شاخص برازش بنتلر- بونت (BBI)	
برازش مطلوب	بیش از ۰/۹۰	۰/۹۷	شاخص برازش تطبیقی (CFI)	مقتصد
برازش مطلوب	کمتر از ۰/۰۸	۰/۰۳۱	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)	
برازش مطلوب	بیشتر از ۰/۰۵	۰/۴۶	شاخص برازش مقتصد هنجار شده (PNFI)	

محاسبه ضریب همبستگی پیرسون^{۱۰} بین چهارده مؤلفه تأییدشده با هم و با نمره کل نشان داد که تمام ضرایب به دست آمده معنا دار می‌باشد. نتایج در جدول ۴ گزارش شده است.

1. Absolute Index
2. Comparative Index
3. Parsimonious Index
4. Goodness Fit Index
5. Root Mean Squared Error of Approximation
6. Tucker_ Lewis Index
7. Bentler_ Bonett Index
8. Comparative Fit Index
9. Parsimonious Normed Fit Index
10. Pearson's Correlation Coefficient

جدول ۴: ضرایب همبستگی بین مؤلفه‌ها و نمره کل

متغیر	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱. ریا	-														
۲. تکبر	۰/۳۱**	-													
۳. عجب	۰/۳۵**	۰/۴۴**	-												
۴. حسادت	۰/۲۶**	۰/۴۶**	۰/۳۰**	-											
۵. غضب	۰/۲۱**	۰/۲۴**	۰/۲۱**	۰/۲۷**	-										
۶. غیبت	۰/۲۴**	۰/۲۱**	۰/۱۹**	۰/۲۶**	۰/۳۳**	-									
۷. نفاق	۰/۳۷**	۰/۴۴**	۰/۳۲**	۰/۴۰**	۰/۲۷**	۰/۲۰**	-								
۸. دنیا دوستی	۰/۳۰**	۰/۳۶**	۰/۳۸**	۰/۳۵**	۰/۲۹**	۰/۲۵**	۰/۴۲**	-							
۹. حرص و طمع	۰/۲۸**	۰/۴۳**	۰/۳۸**	۰/۳۴**	۰/۲۱**	۰/۱۵**	۰/۲۳**	۰/۴۸**	-						
۱۰. تهمت	۰/۱۸**	۰/۳۰**	۰/۲۱**	۰/۳۴**	۰/۲۷**	۰/۳۳**	۰/۲۹**	۰/۲۵**	۰/۱۶**	-					
۱۱. دروغ	۰/۲۹**	۰/۴۴**	۰/۳۶**	۰/۴۸**	۰/۲۷**	۰/۲۶**	۰/۴۹**	۰/۳۹**	۰/۳۴**	۰/۲۷**	-				
۱۲. کینه	۰/۱۶**	۰/۲۸**	۰/۲۳**	۰/۳۷**	۰/۳۱**	۰/۳۶**	۰/۲۱**	۰/۳۶**	۰/۲۰**	۰/۲۶**	۰/۲۹**	-			
۱۳. عیب‌جویی	۰/۳۲**	۰/۴۳**	۰/۲۴**	۰/۴۱**	۰/۲۵**	۰/۳۹**	۰/۳۳**	۰/۲۹**	۰/۲۳**	۰/۳۳**	۰/۳۴**	۰/۳۲**	-		
۱۴. بخل	۰/۲۶**	۰/۴۹**	۰/۳۷**	۰/۵۱**	۰/۲۲**	۰/۳۲**	۰/۳۸**	۰/۴۵**	۰/۳۵**	۰/۲۶**	۰/۴۱**	۰/۴۳**	۰/۳۹**	-	
۱۵. نمره کل	۰/۵۵**	۰/۶۷**	۰/۵۸**	۰/۶۷**	۰/۵۲**	۰/۵۳**	۰/۶۵**	۰/۶۷**	۰/۵۶**	۰/۵۰**	۰/۶۷**	۰/۵۷**	۰/۶۰**	۰/۶۹**	-

*P<۰/۰۵ P<۰/۰۱

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

برای سنجش همسانی درونی^۱ مقیاس نیز از ضریب آلفای کرونباخ^۲ استفاده شد که نتایج حاصل از آن نشان داد همسانی درونی برای کل مقیاس، ۰/۹۰ و برای هرکدام از مؤلفه‌های ریا، حسادت، غضب، غیبت، نفاق، دنیاپرستی، کینه، عیب‌جویی، بخل، دروغ، تکبر، تهمت، حرص و طمع به شرح ذیل است؛ با توجه به همسانی درونی قابل قبول سوالات و مؤلفه‌ها از این مقیاس ۱۵ نمره، شامل یک نمره کل و ۱۴ نمره برای هر یک از مؤلفه‌ها به دست می‌آید. نتایج در جدول ۵ گزارش شده است.

جدول ۵: ضریب آلفای کرونباخ مؤلفه‌های مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی و کل آزمون

متغیر	ضریب آلفا	میانگین	انحراف معیار
ریا	۰/۶۴	۸/۸۰	۲/۷۳
تکبر	۰/۶۲	۶/۹۷	۲/۰۱
عجب	۰/۴۵	۹/۵۶	۲/۱۱
حسادت	۰/۷۱	۶/۰۸	۲/۱۸
غضب	۰/۷۲	۸/۷۲	۲/۷۲
غیبت	۰/۷۰	۱۰/۷۶	۳/۲۲
نفاق	۰/۶۵	۹/۲۳	۲/۳۱
دنیا دوستی	۰/۶۵	۸/۳۸	۲/۴۳
حرص	۰/۴۷	۸/۱۱	۲/۵۲
دروغ	۰/۷۲	۸/۶۳	۱/۹۴
تهمت	۰/۴۸	۶/۸۴	۲/۴۸
کینه	۰/۷۵	۸/۰۱	۲/۳۹
عیب‌جویی	۰/۶۰	۷/۳۲	۱/۸۷
بخل	۰/۶۷	۷/۲۱	۲/۳۱
کل	۰/۹۰	۱۱۲/۳۵	۱۹/۶۰

روایی همگرا^۳ و واگرای^۴ مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی با اجرای همزمان پرسشنامه‌های نگرش معنوی و بالینی میلون بر روی ۳۷۰ آزمودنی محاسبه شد. نتایج ضریب همبستگی پیرسون نشان داد که بین نمره آزمودنی‌ها در مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی با نگرش معنوی، همبستگی منفی معنادار و با پرسشنامه بالینی میلون، همبستگی مثبت معنادار

1. Internal Consistency
2. Cronbach's Alpha
3. Convergent Validity
4. Divergent Validity

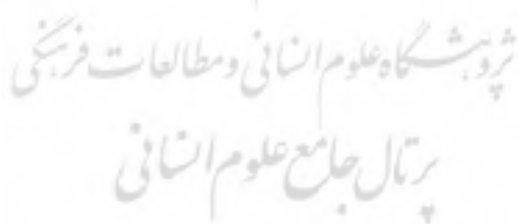
وجود دارد؛ همچنین ضریب پایایی مقیاس به روش بازآزمایی^۱ و به فاصله زمانی ۷ هفته، ۰/۷۲ به دست آمد. نتایج در جدول ۶ گزارش شده است.

جدول ۶: ضرایب همبستگی همگرا و واگرا

متغییر	آسیب معنوی و روحی	میلون	نگرش معنوی
میلون	۰/۵۸**	-	-
نگرش معنوی	-۰/۳۹**	-۰/۳۵**	-

$P < ۰/۰۵$ ** $P < ۰/۰۱$

نتایج حاصل از محاسبه ضریب همبستگی در این مرحله نشان داد که بین تمام مؤلفه‌های سازه‌های آسیب معنوی و روحی با تمام مقیاس‌ها و الگوهای بالینی شخصیت در پرسشنامه میلون به جز مقیاس‌های نمایشی، خودشیفته و وسواس، رابطه مثبت معنادار و با پرسشنامه نگرش معنوی رابطه منفی معنادار وجود دارد؛ از این بین مقیاس‌هایی که بیشترین همبستگی را با نمره کل مربوط به آسیب‌ها دارند، به ترتیب عبارت‌اند از: شخصیت منفی‌گرا و شخصیت آزارگر. نتایج در جدول ۷ گزارش شده است.

1. Test_retest reliability

جدول ۷: ضرایب همبستگی بین مؤلفه‌های مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی با مؤلفه‌های پرسشنامه بالینی میلون

متغیر	ریا	تکبر	عجب	حسادت	غضب	غیبت	نفاق	دنیا پرستی	حرص	تهمت	دروغ	کینه	عیب جویی	بخل	آسیب کلی
اسکیزوتیپ	۰/۱۵**	۰/۰۹	۰/۱۶**	۰/۲۱**	۰/۱۴**	۰/۱۳*	۰/۲۴**	۰/۱۶**	۰/۲۳**	۰/۱۱*	۰/۱۷**	۰/۱۵**	۰/۱۸**	۰/۲۵**	۰/۲۹**
اجتنابی	۰/۲۸**	۰/۰۹	۰/۱۷**	۰/۲۹**	۰/۲۸**	۰/۲۲**	۰/۲۵**	۰/۱۶**	۰/۲۵**	۰/۲۱**	۰/۲۵**	۰/۲۱**	۰/۲۵**	۰/۲۵**	۰/۳۹**
افسرده	۰/۲۴**	۰/۱۵**	۰/۱۶**	۰/۳۱**	۰/۳۰**	۰/۲۶**	۰/۲۶**	۰/۲۱**	۰/۳۳**	۰/۲۷**	۰/۲۶**	۰/۲۷**	۰/۲۹**	۰/۲۸**	۰/۴۳**
وابسته	۰/۲۶**	۰/۱۶**	۰/۱۵**	۰/۳۳**	۰/۳۴**	۰/۲۹**	۰/۲۵**	۰/۲۱**	۰/۲۷**	۰/۲۱**	۰/۲۶**	۰/۲۱**	۰/۲۴**	۰/۲۱**	۰/۴۲**
نمایشی	۰/۰۱	۰/۰۶	۰/۰۶	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۰۲	۰/۰۱	۰/۰۲	۰/۰۸	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۰۲	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۱
خودشکفته	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۴	۰/۰۱	۰/۰۸	۰/۰۷	۰/۰۳	۰/۰۶	۰/۰۴	۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۰۵
ضداجتماعی	۰/۱۱*	۰/۱۳*	۰/۱۵**	۰/۲۲**	۰/۲۵**	۰/۲۶**	۰/۲۹**	۰/۲۳**	۰/۲۹**	۰/۲۳**	۰/۲۲**	۰/۲۲**	۰/۲۲**	۰/۲۰**	۰/۳۷**
آزارگر	۰/۲۴**	۰/۱۳*	۰/۲۱**	۰/۲۷**	۰/۴۲**	۰/۳۴**	۰/۳۰**	۰/۲۷**	۰/۳۶**	۰/۲۷**	۰/۲۲**	۰/۲۹**	۰/۲۸**	۰/۲۸**	۰/۴۹**
وسواسی	۰/۰۵	۰/۰۴	۰/۰۸	۰/۰۹	۰/۰۱	۰/۰۹	۰/۰۳	۰/۰۷	۰/۰۴	۰/۰۷	۰/۰۱	۰/۰۵	۰/۰۲	۰/۰۳	۰/۰۸
منفی گرا	۰/۲۵**	۰/۲۰**	۰/۲۰**	۰/۳۹**	۰/۴۳**	۰/۳۸**	۰/۳۱**	۰/۲۹**	۰/۳۶**	۰/۳۰**	۰/۲۸**	۰/۳۸**	۰/۲۵**	۰/۳۶**	۰/۵۵**
خودناکام ساز	۰/۲۱**	۰/۱۵**	۰/۱۳**	۰/۲۶**	۰/۳۰**	۰/۲۵**	۰/۲۳**	۰/۲۵**	۰/۳۱**	۰/۲۱**	۰/۲۰**	۰/۲۶**	۰/۲۵**	۰/۲۹**	۰/۴۲**
افسردگی اساسی	۰/۲۳**	۰/۰۸	۰/۱۷**	۰/۲۳**	۰/۲۷**	۰/۲۳**	۰/۲۱**	۰/۱۵**	۰/۲۵**	۰/۲۷**	۰/۲۲**	۰/۲۲**	۰/۲۳**	۰/۲۳**	۰/۳۶**
افسرده خوبی	۰/۲۴**	۰/۱۴**	۰/۱۹**	۰/۲۹**	۰/۲۹**	۰/۲۳**	۰/۲۴**	۰/۱۵**	۰/۲۹**	۰/۱۹**	۰/۲۳**	۰/۲۳**	۰/۲۵**	۰/۲۵**	۰/۴۰**
جسمانی شکل	۰/۲۰**	۰/۰۶	۰/۱۹**	۰/۱۸**	۰/۲۶**	۰/۲۲**	۰/۱۹**	۰/۱۳*	۰/۲۴**	۰/۲۰**	۰/۲۲**	۰/۱۷**	۰/۱۸**	۰/۱۷**	۰/۳۲**
دو قطبی	۰/۲۳**	۰/۱۳*	۰/۱۹**	۰/۲۷**	۰/۲۹**	۰/۲۸**	۰/۲۶**	۰/۲۶**	۰/۳۳**	۰/۳۰**	۰/۱۹**	۰/۲۳**	۰/۲۵**	۰/۲۸**	۰/۴۲**
پارانویید	۰/۲۷**	۰/۱۹**	۰/۲۵**	۰/۳۰**	۰/۲۸**	۰/۳۲**	۰/۳۰**	۰/۳۴**	۰/۳۰**	۰/۲۸**	۰/۲۰**	۰/۲۸**	۰/۲۸**	۰/۳۱**	۰/۴۱**
هذیانی	۰/۲۴**	۰/۱۸**	۰/۲۳**	۰/۲۱**	۰/۲۲**	۰/۲۹**	۰/۲۳**	۰/۲۹**	۰/۳۰**	۰/۲۷**	۰/۲۰**	۰/۲۰**	۰/۲۳**	۰/۲۶**	۰/۴۱**
پس از ضربه	۰/۲۱**	۰/۱۷**	۰/۲۳**	۰/۲۹**	۰/۳۰**	۰/۲۶**	۰/۲۵**	۰/۲۵**	۰/۳۳**	۰/۲۳**	۰/۲۵**	۰/۲۸**	۰/۲۷**	۰/۲۷**	۰/۴۴**
اسکیزوتایپی	۰/۲۳**	۰/۱۰*	۰/۱۸**	۰/۲۳**	۰/۲۷**	۰/۲۶**	۰/۲۹**	۰/۱۹**	۰/۳۲**	۰/۲۷**	۰/۲۴**	۰/۲۲**	۰/۲۸**	۰/۲۸**	۰/۴۱**
اختلال تفکر	۰/۲۴**	۰/۱۳*	۰/۱۵**	۰/۲۷**	۰/۳۳**	۰/۲۸**	۰/۲۶**	۰/۲۰**	۰/۲۸**	۰/۲۹**	۰/۲۴**	۰/۲۳**	۰/۲۹**	۰/۲۸**	۰/۴۲**
نمره کلی میلون	۰/۲۹**	۰/۲۰**	۰/۲۷**	۰/۳۲**	۰/۳۲**	۰/۳۳**	۰/۳۳**	۰/۲۹**	۰/۳۰**	۰/۳۰**	۰/۲۷**	۰/۳۰**	۰/۲۴**	۰/۳۳**	۰/۵۸**
نگرش معنوی	۰/۱۲**	۰/۰۱	۰/۱۳**	۰/۳۶**	۰/۱۶**	۰/۲۶**	۰/۱۹**	۰/۲۵**	۰/۲۱**	۰/۱۸**	۰/۲۱**	۰/۲۳**	۰/۲۰**	۰/۲۱**	۰/۳۹**

* $P < 0.05$ ** $P < 0.01$

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر با هدف سنجش سازه‌های آسیب معنوی و روحی که بیشترین نمود را در اخلاق و رفتار فرد دارند، سؤالاتی طراحی و اعتباریابی شد. یافته‌های حاصل، ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی شامل روایی سازه، روایی همگرا و واگرا، همسانی درونی و پایایی بازآزمایی را در نمونه‌ای از جمعیت عمومی تأیید کرد. نتایج مربوط به روایی سازه با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی، افزون بر یک عامل کلی آسیب معنوی و روحی، وجود چهارده مؤلفه ریا، حسادت، غضب، غیبت، نفاق، دنیاپرستی، دروغ، کینه، عیب‌جویی، بخل، تکبر، حرص و طمع، تهمت و عجب را به‌جز دو سؤال مربوط به سازه‌های تهمت و حرص و طمع تأیید کرد. همسانی درونی مؤلفه‌های مقیاس نیز برحسب ضرایب آلفای کرونباخ محاسبه و تأیید شد؛ همچنین پایایی بازآزمایی آن براساس محاسبه ضریب همبستگی بین نمره‌های تعدادی از آزمودنی‌ها در دو نوبت و به فاصله زمانی ۷ هفته در سطح ۰/۰۰۱ معنادار محاسبه شد. روایی همگرا و واگرایی مقیاس نیز با اجرای همزمان آن با پرسشنامه‌های نگرش معنوی و بالینی میلیون محاسبه شد. نتایج ضرایب همبستگی پیرسون نشان داد که بین نمره آزمودنی‌ها در مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی با نگرش معنوی، همبستگی منفی معنادار و با پرسشنامه بالینی میلیون همبستگی مثبت معنادار وجود دارد.

یافته‌های این پژوهش همسو با پژوهش‌هایی است که براساس نتایج آنها، بین تصور مثبت از خدا با کاهش ابتلا به مشکلات روان‌شناختی و سازگاری رابطه مثبت معنادار وجود دارد (شاپ، اورلینگر و ورهاگن، ۲۰۰۲) و بین باور به خداوند حامی و نزدیک با اضطراب و افسردگی رابطه منفی معنادار و با سلامت روانی رابطه مثبت معنادار وجود دارد (فیلیپس و همکاران، ۲۰۰۴)؛ زیرا روان و روح ابعاد غیرجسمانی هستند که با یکدیگر رابطه متقابل دارند و روح بعدی متعالی‌تر نسبت به روان است. در واقع سلامت روان مقدمه‌ای لازم و ضروری برای سلامت معنوی و روحی می‌باشد که بدون وجود این مقدمه، سلامت معنوی و روحی محقق نمی‌شود (فرج‌نیا، ۱۴۰۰).

پس ارتباط مثبت و معنادار بین مقیاس‌هایی که آسیب‌های روانی را ارزیابی می‌کنند، با مقیاس‌هایی که آسیب‌های معنوی و روحی را مورد ارزیابی قرار می‌دهند، منطقی و قابل قبول است؛ همچنین نگرش معنوی مقدمه‌ای برای فرایند رشد معنوی هر فرد با هدف رسیدن به تعالی و شناخت هرچه بیشتر خداوند و نزدیک شدن به اوست. بنابراین قرار گرفتن در فرایند رشد معنوی و توجه و ایمان به خداوند، تأثیر عمیق و مثبتی بر دیدگاه و رفتار فرد در مورد خود و روابطش با انسان‌های دیگر دارد (فرج‌نیا، ۱۴۰۱). از دیدگاه قرآن نیز فردی سالم به‌شمار می‌رود که با تکیه بر فطرت توحیدی از ایمان قلبی برخوردار باشد و در رفتار با ایجاد تعادل میان قوای متضاد درونی و نیز تقابلات بیرونی

و درونی برخاسته از غرایز و محیط، بهترین شیوه را در دستیابی به خوشبختی و نزدیک شدن به خدا برگزیند. کسی که از تعادل و سلامت معنوی و روحی برخوردار باشد، می‌تواند بر کشش‌ها و گرایش‌های شهوانی کنترل کند و آنها را در جهت اهداف عالی خود به کار گیرد. چنین فردی نه تنها غرایز خود را سرکوب نمی‌کند، بلکه با کنترل و هدایت آنها به بهترین شیوه، آن‌ها را به خدمت خود درمی‌آورد و از آنها برای تکامل و رشد خود بهره می‌برد؛ بنابراین یکی از نشانه‌های سلامتی، سلامت رفتار است که خود را در مظاهر بیرونی و رفتاری و واکنش‌های عملی به خوبی نشان می‌دهد (حسینی اصل، ۱۳۸۴). در واقع اخلاق با ویژگی‌ها و ملکات نفسانی، تهذیب نفس و اعمال و رفتار فردی و اجتماعی هر فرد ارتباط عمیقی دارد، زیرا روابط میان انسان با خدا را تنظیم می‌کند، روابط میان اعضای جامعه را سامان می‌دهد، فرد و جامعه را به رستگاری و کمال می‌رساند و بر زندگی و سرنوشت فردی و اجتماعی انسان تأثیر عمیق و گسترده‌ای دارد (رضوانی نوین، ۱۳۸۷)؛ همچنین نتایج نشان داد که بین تمام مؤلفه‌های سازه‌های آسیب معنوی و روحی با تمام مقیاس‌ها و الگوهای بالینی شخصیت در پرسشنامه میلون به‌جز مقیاس‌های نمایشی، خودشیفته و وسواس، رابطه مثبت معنادار وجود دارد. مقیاس‌های بالینی که بیشترین همبستگی را با نمره کل مربوط به آسیب‌های معنوی و روحی نشان دادند، به ترتیب عبارت‌اند از: شخصیت منفی‌گرا و شخصیت آزارگر. مقیاس منفی‌گرا، شخصیت منفعل-پرخاشگر را مورد ارزیابی قرار می‌دهد و افراد با نمره بالا در این مقیاس کسانی هستند که دارای خشم و نزاع‌های درونی می‌باشند و به شکل غیرمعمول دچار خشم و لجبازی به همراه دوره‌هایی از احساس گناه و شرمساری می‌شوند. مقیاس آزارگر نیز به ارزیابی شخصیت‌های پرخاشگر می‌پردازد و نمره بالا در این مقیاس مربوط به افرادی می‌شود که به شیوه‌ای خشن و با رفتار قدرت‌طلبانه دیگران را مورد پرخاشگری‌های کلامی و رفتاری قرار می‌دهند، به‌راحتی حقوق دیگران را نادیده گرفته، ضایع می‌کنند و احساسات آنها را جریحه‌دار می‌سازند (فتیحی آشتیانی و داستانی، ۱۳۹۳). با توجه به تعاریف وجه اشتراک هر دو مؤلفه، وجود خشم و پرخاشگری به صورت‌های مختلف در رابطه با دیگران بروز کرده، به احساسات و حقوق آنها لطمه وارد می‌کند و در پی آن سطح سلامت روانی فرد را نیز پایین می‌آورد. پس می‌توان نتیجه‌گیری کرد که یکی از مهم‌ترین گام‌ها برای روبه‌رو شدن با آسیب‌های معنوی و روحی و قرار گرفتن در مسیر درمان این آسیب‌ها، شناسایی خشم‌های درونی، علل، منشأ و نحوه ابراز آنهاست؛ زیرا خشم‌های نهفته و حل‌نشده تبدیل به کینه خواهند شد و بستری برای غیبت، عیب‌جویی، دروغ‌گویی را فراهم می‌کند و پرخاشگری می‌تواند به بروز تهمت، غضب، تکبر و... بینجامد.

پیامدهای این پژوهش در دو سطح نظری و کاربردی قابل استفاده است؛ در سطح نظری این مقیاس می‌تواند جهت گسترش و غنی‌سازی نظریه مربوط به بعد متعالی وجود انسان و سلامت معنوی و روحی به کار رود و در سطح کاربردی نیز به عنوان مقیاسی معتبر و مختصر می‌تواند برای بررسی موضوعات مربوط به آسیب‌های روحی و اخلاقی، پیشگیری و سلامت مورد استفاده قرار گیرد. با وجود نتایج پژوهش حاضر در تأیید پایایی و روایی و ساختار عاملی مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی با محدودیت‌های مقدماتی بودن این مشخصه‌ها روبه‌رو هستیم؛ بنابراین تدارک طرح‌های پژوهشی به منظور تکمیل فرایند اعتباریابی و هنجاریابی این مقیاس لازم است. از تمامی افراد شرکت‌کننده در این پژوهش و اساتید محترمی که در زمینه بررسی روایی صورتی و محتوایی سؤالات همکاری کردند و نیز از استاد بزرگوار آقای دکتر شهریار شهیدی برای همفکری و راهنمایی‌های بسیار دقیق و تأثیرگذارشان، صمیمانه سپاسگزارم.

پیوست

مقیاس سازه‌های آسیب معنوی و روحی

پاسخ دهنده گرامی:

پرسش‌نامه حاضر شامل عبارت‌هایی به همراه گزینه‌های مربوط به هرکدام می‌باشد که لازم است شما پس از خواندن هر عبارت، از بین گزینه‌های مطرح‌شده حتماً یکی را به‌عنوان گزینه کامل‌کننده آن عبارت انتخاب کنید. لطفاً در انتخاب گزینه‌ها، وضعیت پایدار و غالب خود را از نظر افکار، احساسات و رفتارتان در نظر بگیرید. در این پرسش‌نامه پاسخ درست و غلط وجود ندارد و لطفاً با توجه به تجارب و رفتارهای خودتان، گزینه مرتبط با هر عبارت را انتخاب کنید. خواهشمند است به همه سؤالات صادقانه پاسخ دهید و اگر در مورد سؤالی شک و تردید دارید، آنچه که به نظرتان واکنش غالب شماست را انتخاب کنید. فرم‌ها فاقد نام و نام خانوادگی است و پاسخ‌های شما محرمانه خواهد ماند.

۱. جلب تحسین و یا تأیید دیگران، برایم...
۱. مهم است و بر رفتار من تأثیر می‌گذارد.
۲. مهم نیست ولی بر رفتار من تأثیر می‌گذارد.
۳. مهم است ولی بر رفتار من تأثیر نمی‌گذارد.
۴. مهم نیست و بر رفتار من تأثیر نمی‌گذارد.
۲. وقتی خواسته من در مقابل حقوق دیگران قرار می‌گیرد، خواسته من بر حقوق دیگران ارجحیت دارد.
 ۱. همیشه
 ۲. اکثر اوقات
 ۳. گاهی اوقات
 ۴. به ندرت یا هرگز
۳. هنگامی که موفقیتی کسب می‌کنم و حس خوبی دارم، از احساس قدرت و بزرگی که می‌کنم شگفت‌زده می‌شوم.
 ۱. هرگز یا به ندرت
 ۲. گاهی اوقات
 ۳. اکثر اوقات
 ۴. همیشه
۴. پیشرفت و موفقیت دوستان و اطرافیانم، برایم...
 ۱. تهدید محسوب می‌شود و حس از دست دادن را تجربه می‌کنم.
 ۲. تهدید محسوب می‌شود ولی حس از دست دادن را تجربه نمی‌کنم.
 ۳. نه تهدید محسوب می‌شود و نه حس از دست دادن را تجربه می‌کنم.
 ۴. تهدید محسوب نمی‌شود و حس می‌کنم من هم می‌توانم فرصت بدست آوردن آن را داشته باشم.

۵. اگر کسی ضرر و آسیبی به من برساند و خشمگین شوم، معمولاً...
 ۱. کنترل خود را از دست می‌دهم و به شدت با او برخورد می‌کنم.
 ۲. کنترل خود را از دست می‌دهم ولی از آن موقعیت اجتناب می‌کنم.
 ۳. سعی می‌کنم بر خشم خود غلبه کنم و واکنش منطقی نشان دهم.
 ۴. بر خشم خودم غلبه می‌کنم و واکنش منطقی نشان می‌دهم.
۶. وقتی از کسی خوشم نمی‌آید، احساسات منفی و افکار خود نسبت به او را با دیگران مطرح می‌کنم.
 ۱. هرگز
 ۲. به ندرت
 ۳. گاهی اوقات
 ۴. اکثر اوقات یا همیشه
۷. برای رسیدن به اهدافی که منوط به غلبه بر رقبا و دشمنانم است...
 ۱. در صورت لزوم ظاهر و باطن متفاوتی از خود ارائه می‌دهم و انجام این کار برایم سخت نیست.
 ۲. در صورت لزوم ظاهر و باطن متفاوتی از خود ارائه می‌دهم ولی انجام این کار برایم سخت است.
 ۳. ظاهر و باطنم غالباً یکی است ولی انجام این کار برایم سخت است.
 ۴. حتی در صورت لزوم، ظاهر و باطن من یکی است و انجام این کار برایم سخت نیست.
 ۸. پوشیدن لباس‌هایی فاخر و داشتن امکانات لوکس و بی نظیر (ماشین، خانه و...)، برایم...
 ۱. ارزش است و رسیدن به آنها برایم در اولویت قرار دارد.
 ۲. ارزش نیست ولی رسیدن به آنها برایم در اولویت قرار دارد.
 ۳. ارزش است ولی رسیدن به آنها برایم در اولویت قرار ندارد.
 ۴. ارزش نیست و رسیدن به آنها برایم در اولویت قرار ندارد.
 ۹. برای اینکه خواسته‌هایم (جایگاه و مقام، قدرت، شهرت، پول...) را هرچه بیشتر و سریع‌تر عملی کنم...
 ۱. از دیگران بهره‌برداری نمی‌کنم و انجام این کار برایم سخت نیست.
 ۲. از دیگران بهره‌برداری نمی‌کنم ولی انجام این کار برایم سخت است.
 ۳. از دیگران بهره‌برداری می‌کنم ولی انجام این کار برایم سخت است.
 ۴. از دیگران بهره‌برداری می‌کنم و انجام این کار برایم سخت نیست.
۱۰. با توجه به احساسات و برداشت‌های خودم...
 ۱. دیگران را محکوم می‌کنم، چون احساسات و برداشت‌هایم به احتمال زیاد درست است.
 ۲. دیگران را محکوم می‌کنم، هرچند احساسات و برداشت‌هایم ممکن است درست نباشد.
 ۳. دیگران را محکوم نمی‌کنم، هرچند احساسات و برداشت‌هایم ممکن است درست باشد.
 ۴. دیگران را محکوم نمی‌کنم، چون احساسات و برداشت‌هایم به احتمال زیاد درست نیست.

۱۱. وقتی بیان حقیقت برایم سخت باشد، یا آن را کتمان می‌کنم و یا اظهارتی مغایر با آن را بیان می‌کنم.

۱. همیشه ۲. اکثر اوقات

۳. گاهی اوقات ۴. به ندرت یا هرگز

۱۲. خشم و غضب درونی نسبت به برخی افراد...

۱. همراه من نمی‌ماند و می‌بخشم.

۲. همراه من نمی‌ماند و به آن توجه نمی‌کنم.

۳. همراه من می‌ماند ولی سعی می‌کنم به آن توجه نکنم.

۴. همراه من می‌ماند و به آن دامن می‌زنم.

۱۳. در برخورد با دیگران بیشترین چیزی که نظر من را جلب می‌کند، عیب‌ها و نقاط ضعف آنهاست.

۱. همیشه ۲. اکثر اوقات

۳. گاهی اوقات ۴. به ندرت یا هرگز

۱۴. وقتی چیزی را با زحمت به دست می‌آورم، قرار دادن آن در اختیار دیگران برایم...

۱. آزاردهنده است و از ارزش آن می‌کاهد.

۲. آزاردهنده است ولی از ارزش آن نمی‌کاهد.

۳. آزاردهنده نیست و از ارزش آن نمی‌کاهد.

۴. آزاردهنده نیست و به ارزش آن می‌افزاید.

۱۵. وقتی کار خیر یا عبادتی انجام می‌دهم، متوجه شدن دیگران و مورد قدردانی قرار گرفتن، برایم...

۱. اصلاً مهم نیست ۲. مهم نیست

۳. تا حدودی مهم است ۴. مهم است

۱۶. وقتی به توانمندی‌های خودم فکر می‌کنم، حس برتری من نسبت به دیگران...

۱. برانگیخته می‌شود و آنها در نظرم کوچک می‌شوند.

۲. برانگیخته نمی‌شود ولی آنها در نظرم کوچک می‌شوند.

۳. برانگیخته می‌شود ولی آنها در نظرم کوچک نمی‌شوند.

۴. برانگیخته نمی‌شود و آنها در نظرم کوچک نمی‌شوند.

۱۷. هر آنچه که دارم و به دست می‌آورم، به خاطر توانمندی و قدرت خودم می‌باشد.
۱. همیشه یا اکثر اوقات
 ۲. اهی اوقات
 ۳. به ندرت
 ۴. هرگز
۱۸. وقتی دیگران در مقابل من از صفات نیک، توانایی و موفقیت کسی صحبت می‌کنند...
۱. خوشحال می‌شوم و تمایل دارم در مورد صفات مطرح شده بیشتر صحبت شود.
 ۲. خوشحال می‌شوم ولی تمایل خاصی هم ندارم که صحبت ادامه پیدا کند.
 ۳. برایم بی تفاوت است.
 ۴. ناراحت می‌شوم و تمایل دارم موضوع را عوض کنم یا مطالب مطرح شده را زیر سؤال ببرم.
۱۹. در هنگام خشم و عصبانیت طوری رفتار می‌کنم که بعد از آن از گفتار و رفتار خود پشیمان می‌شوم.
۱. همیشه
 ۲. اکثر اوقات
 ۳. گاهی اوقات
 ۴. به ندرت یا هرگز
۲۰. وقتی در مقابلم از کسی که حضور ندارد، بدگویی می‌شود...
۱. در آن بحث فعالانه شرکت می‌کنم.
 ۲. اظهار نظر خاصی نمی‌کنم ولی با دقت گوش می‌کنم.
 ۳. ناراحت می‌شوم ولی کار خاصی انجام نمی‌دهم.
 ۴. ناراحت می‌شوم و جلسه را ترک می‌کنم و یا اعتراض می‌کنم.
۲۱. برای حفظ موقعیت و رسیدن به اهدافم، خود را متفاوت از چیزی که هستم نشان می‌دهم.
۱. هرگز
 ۲. به ندرت
 ۳. گاهی اوقات
 ۴. اکثر اوقات یا همیشه
۲۲. از نظر من بین مسائل مادی و معنوی...
۱. مادیات از معنویات مهم‌تر است و بیشترین تلاش من هم برای ارضاء نیازها و خواسته‌های مادی‌ام است.
 ۲. مادیات از معنویات مهم‌تر است ولی بیشترین تلاش من برای ارضاء نیازها و خواسته‌های مادی‌ام نیست.
 ۳. معنویات از مادیات مهم‌تر است ولی بیشترین تلاش من برای ارضاء نیازها و خواسته‌های معنوی‌ام نیست.
 ۴. معنویات از مادیات مهم‌تر است و بیشترین تلاش من هم برای ارضاء نیازها و خواسته‌های معنوی‌ام است.

۲۳. هرچند آنچه که دارم و به دست آورده‌ام (جایگاه و مقام، قدرت، پول، شهرت...) نیازهای مرا ممکن است ارضاء کند، ولی باز هم بیشتر از آن را می‌خواهم.
۱. همیشه یا اکثر اوقات
 ۲. گاهی اوقات
 ۳. به ندرت
 ۴. هرگز
۲۴. بر اساس برداشت‌های ذهنی خودم، برجسب‌های منفی به افراد می‌زنم.
۱. به ندرت یا هرگز
 ۲. گاهی اوقات
 ۳. اکثر اوقات
 ۴. همیشه
۲۵. برای فرار از بازخواست شدن و توجیه خطاهایم...
۱. حقیقت را کتمان می‌کنم و اظهاراتی مغایر با آن را بیان می‌کنم.
 ۲. حقیقت را کتمان نمی‌کنم ولی اظهاراتی مغایر با آن را بیان می‌کنم.
 ۳. حقیقت را کتمان می‌کنم ولی اظهاراتی مغایر با آن را بیان نمی‌کنم.
 ۴. حقیقت را کتمان نمی‌کنم و اظهاراتی مغایر با آن را بیان نمی‌کنم.
۲۶. انتقام گرفتن برای من شیرین است.
۱. همیشه
 ۲. اکثر اوقات
 ۳. گاهی اوقات
 ۴. به ندرت یا هرگز
۲۷. آگاه شدن از نقاط ضعف و عیب‌های دیگران، برایم...
۱. مهم نیست چون پوشاندن عیوب و نقاط ضعف دیگران اهمیت بیشتری دارد.
 ۲. مهم نیست و آنها را نادیده می‌گیرم.
 ۳. مهم است ولی علیه فرد از آنها استفاده نمی‌کنم.
 ۴. مهم است و علیه فرد از آنها استفاده می‌کنم.
۲۸. شریک شدن آنچه که به دست آورده‌ام (مال، دانش، موقعیت و...) باعث می‌شود حس از دست دادن را تجربه کنم.
۱. همیشه
 ۲. اکثر اوقات
 ۳. گاهی اوقات
 ۴. به ندرت یا هرگز
۲۹. برای انجام کار خیر یا عبادت، حضور و توجه دیگران انگیزه بیشتری در من...
۱. ایجاد می‌کند و به آن توجه دارم.
 ۲. ایجاد می‌کند ولی سعی می‌کنم در آن موقعیت قرار نگیرم.
 ۳. ایجاد نمی‌کند ولی به آن توجه دارم.
 ۴. ایجاد نمی‌کند و به آن توجه ندارم.

۳۰. اینکه دیگران در برابر من احساس ناتوانی و پایین تر بودن کنند، برایم...
۱. بسیار آزاردهنده است ۲. آزاردهنده است
 ۳. تا حدودی آزاردهنده است ۴. آزاردهنده نیست
۳۱. زمانی که چیزی را به دست می‌آورم و نقش و تلاش من مهم‌ترین عامل تأثیرگذار می‌باشد،...
۱. احساس قدرت و بزرگی می‌کنم و نقش عوامل دیگر برایم معنایی ندارد.
 ۲. احساس قدرت و بزرگی نمی‌کنم و نقش عوامل دیگر هم معنایی ندارد.
 ۳. احساس قدرت و بزرگی می‌کنم ولی نقش من در کنار عوامل دیگر معنا پیدا می‌کند.
 ۴. احساس قدرت و بزرگی نمی‌کنم زیرا نقش من در کنار عوامل دیگر معنا پیدا می‌کند.
۳۲. وقتی کسی را می‌بینم که به آنچه برای من ارزش دارد دست یافته، برایم...
۱. بسیار آزاردهنده است ۲. آزاردهنده است
 ۳. تا حدودی آزاردهنده است ۴. آزاردهنده نیست
۳۳. هنگامی که خشمگین و عصبانی می‌شوم، معمولاً...
۱. با توجه به موقعیت و عواقب احتمالی آن، خشم خود را مهار و کنترل می‌کنم.
 ۲. صرف نظر از موقعیت و عواقب احتمالی آن، خشم خود را فرو می‌خورم.
 ۳. موقعیت و عواقب احتمالی آن را در نظر می‌گیرم ولی قادر به کنترل خشم خود نیستم.
 ۴. خشم خود را ابراز می‌کنم و سپس متوجه موقعیت و عواقب احتمالی می‌شوم.
۳۴. بدگویی از کسی که از او خشمگین و ناراحتم...
۱. آرامم می‌کند و انجام می‌دهم.
 ۲. آرامم نمی‌کند ولی انجام می‌دهم.
 ۳. آرامم می‌کند ولی انجام نمی‌دهم.
 ۴. آرامم نمی‌کند و انجام نمی‌دهم.
۳۵. زمانی که رسیدن به اهدافم بستگی به همراهی با رقبا و دشمنانم داشته باشد، خواسته‌های درونی خود را با خواسته‌ها و باورهای آنها...
۱. یکسان نشان می‌دهم و انجام این کار برایم سخت نیست.
 ۲. یکسان نشان می‌دهم ولی انجام این کار برایم سخت است.
 ۳. یکسان نشان نمی‌دهم ولی انجام این کار برایم سخت است.
 ۴. یکسان نشان نمی‌دهم و انجام این کار برایم سخت نیست.

۳۶. کسب منفعت مادی در انجام هر کاری برای من بیشترین اهمیت را دارد.

۱. هرگز ۲. به ندرت

۳. گاهی اوقات ۴. اکثر اوقات یا همیشه

۳۷. برای اینکه خواسته‌هایم (جایگاه و مقام، قدرت، شهرت، پول...) را هرچه بیشتر و سریع‌تر عملی کنم، حاضرم هر کاری انجام دهم.

۱. همیشه ۲. اکثر اوقات

۳. گاهی اوقات ۴. به ندرت یا هرگز

۳۸. هنگامی که رفتاری شک برانگیز از کسی می‌بینم...

۱. به شک خود اطمینان می‌کنم و برای بر ملا کردن نیت او نیازی به شواهد و مدارک عینی ندارم.

۲. به شک خود اطمینان می‌کنم ولی برای بر ملا کردن نیت او نیاز به شواهد و مدارک عینی دارم.

۳. به شک خود اطمینان نمی‌کنم و برای بر ملا کردن نیت او نیاز به شواهد و مدارک عینی دارم.

۴. به شک خود اطمینان نمی‌کنم و برای بر ملا کردن نیت او نیازی به شواهد و مدارک عینی هم ندارم.

۳۹. برای رسیدن به اهدافم اگر لازم باشد...

۱. حقیقت را کتمان نمی‌کنم و اظهاراتی مغایر با آن را بیان نمی‌کنم.

۲. حقیقت را کتمان می‌کنم ولی اظهاراتی مغایر با آن را بیان نمی‌کنم.

۳. حقیقت را کتمان نمی‌کنم ولی اظهاراتی مغایر با آن را بیان می‌کنم.

۴. حقیقت را کتمان می‌کنم و اظهاراتی مغایر با آن را بیان می‌کنم.

۴۰. بخشیدن کسی که به من آسیب و آزار رسانده است، برایم...

۱. بسیار دشوار است ۲. دشوار است

۳. تا حدودی دشوار است ۴. دشوار نیست

۴۱. عیب دیگران...

۱. توجه مرا جلب می‌کند و مهم‌ترین معیار من برای ارزیابی دیگران است.

۲. توجه مرا جلب می‌کند ولی مهم‌ترین معیار من برای ارزیابی دیگران نیست.

۳. توجه مرا جلب می‌کند ولی به آن اهمیتی نمی‌دهم.

۴. توجه مرا جلب نمی‌کند و آن را نادیده می‌گیرم.

۴۲. بخشیدن داشته‌ها و سرمایه‌هایم (مال، دانش، ...) برایم...

۱. سخت نیست چون احساس می‌کنم آنچه بخشیده‌ام جبران خواهد شد.

۲. سخت نیست هر چند ممکن است آنچه بخشیده‌ام جبران نشود.

۳. سخت است هرچند ممکن است آنچه بخشیده‌ام جبران شود.
۴. سخت است چون احساس می‌کنم آنچه بخشیده‌ام جبران نخواهد شد.
۴۳. وقتی کاری نیک و مورد پسند انجام می‌دهم، جلب تأیید و احترام دیگران، برایم...
۱. بسیار مهم است
۲. مهم است
۳. تا حدودی مهم است
۴. مهم نیست
۴۴. وقتی برتری من بر دیگران اثبات می‌شود، اینکه دیگران در برابرم احساس کوچکی و ناتوانی کنند، برایم...
۱. بسیار لذت‌بخش است
۲. لذت‌بخش است
۳. تا حدودی لذت‌بخش است
۴. لذت‌بخش نیست
۴۵. با توجه به کمالات و توانمندی‌هایم...
۱. رفتار فروتنانه برایم مهم است، چون در پی آگاه کردن دیگران از توانمندی‌هایم نیستم.
۲. رفتار فروتنانه برایم مهم نیست و در پی آگاه کردن دیگران از توانمندی‌هایم نیستم.
۳. رفتار فروتنانه برایم مهم است هرچند در پی آگاه کردن دیگران از توانمندی‌هایم هستم.
۴. رفتار فروتنانه برایم مهم نیست، چون در پی آگاه کردن دیگران از توانمندی‌هایم هستم.
۴۶. وقتی چیز با ارزشی (موقعیت، مال و ثروت، موفقیت، زیبایی...) را به‌دست می‌آورم، دست یافتن دیگری به مانند آنچه من دارم، برایم...
۱. بسیار آزاردهنده است
۲. آزاردهنده است
۳. تا حدودی آزاردهنده است
۴. آزاردهنده نیست
۴۷. وقتی خشمگین و عصبانی می‌شوم...
۱. به حدی آشفته می‌شوم که کنترل افکارم را از دست می‌دهم.
۲. سعی می‌کنم افکار منفی‌ام را کنترل کنم ولی غالباً موفق نمی‌شوم.
۳. سعی می‌کنم افکار منفی‌ام را کنترل کنم و غالباً موفق می‌شوم.
۴. کنترل افکارم تحت اختیار من است و در صورت لزوم از شدت خشمم می‌کاهم.
۴۸. از صحبت کردن در مورد عیب‌ها و رفتارهای نادرست دیگران در محافل خودمانی و دوستانه...
۱. لذت نمی‌برم و جلوی این‌گونه صحبت‌ها را می‌گیرم.
۲. لذت نمی‌برم و سعی می‌کنم با دوستان و نزدیکانم همراهی نکنم.
۳. لذت می‌برم ولی سعی می‌کنم با دوستان و نزدیکانم همراهی نکنم.
۴. لذت می‌برم و با دوستان و نزدیکانم همراهی می‌کنم.

۴۹. زمانی که احساسات و باورهای من با مسیر رسیدن به خواسته‌هایم در تناقض باشد...

۱. به راحتی رفتاری برخلاف باورها و احساساتم ارائه می‌کنم.

۲. رفتاری برخلاف باورها و احساساتم ارائه می‌کنم ولی برایم راحت نیست.

۳. رفتاری برخلاف باورها و احساساتم ارائه نمی‌کنم ولی برایم راحت نیست.

۴. به راحتی رفتاری هماهنگ با باورها و احساساتم ارائه می‌کنم.

۵۰. برای از دست ندادن اندوخته‌ها و سرمایه‌های مالی و مادی‌ام، حاضرم هر کاری بکنم.

۱. همیشه ۲. اکثر اوقات

۳. گاهی اوقات ۴. به ندرت یا هرگز

۵۱. برای اینکه ساده‌لوح و بی‌سیاست نباشم (یا به نظر نرسم)، حقیقت را کتمان می‌کنم و یا

اظهارات متفاوتی را بیان می‌کنم.

۱. به ندرت یا هرگز ۲. گاهی اوقات

۳. اکثر اوقات ۴. همیشه

۵۲. رفتار بدی که با من شده را...

۱. به راحتی فراموش می‌کنم و از آن می‌گذرم.

۲. به راحتی فراموش نمی‌کنم ولی سعی می‌کنم از آن بگذرم.

۳. به راحتی فراموش نمی‌کنم ولی سعی می‌کنم تلافی نکنم.

۴. به راحتی فراموش نمی‌کنم و تلافی می‌کنم.

۵۳. آگاه کردن دیگران از عیب کسی برایم مهم است و تلاش خود را می‌کنم.

۱. همیشه ۲. اکثر اوقات

۳. گاهی اوقات ۴. به ندرت یا هرگز

۵۴. بخشیدن داشته‌هایم (مال، دانش، ...) بدون چشم‌داشت، برایم...

۱. لذت بخش است ۲. تا حدودی لذت بخش است

۳. لذت بخش نیست ۴. اصلاً لذت بخش نیست

منابع

۱. آذربایجانی، مسعود (۱۳۸۷). مقیاس سنجش دینداری (تهیه و ساخت آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام). چ ۳. قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
 ۲. الکساندر، ساموئل (۱۳۹۶). دارندگی در بسندگی است (اقتصاد جایگزین ثورو). ترجمه غلامعلی کشانی. تهران: نشر نگاه معاصر.
 ۳. اولسون، میتو اچ و هرگنهان، بی آر (۲۰۰۷). مقدمه‌ای بر نظریه‌های یادگیری؛ ترجمه علی اکبر سیف. تهران: دوران.
 ۴. تحریری، محمدباقر (۱۳۹۰). شرح حدیث عنوان بصری. چ ۳. قم: حر و سبحان.
 ۵. ثابت، مهرداد، دلاور علی، پاشا شریفی، حسن، و خوش‌نویسان، زهرا (۱۳۹۴). ساخت و رواسازی مقیاس رفتار اخلاقی. روان‌شناسی تربیتی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تنکابن. س ۶، ش ۳، ۲۷-۳۷.
 ۶. چگینی، مریم، علی دلاور و بنفشه غرابی (۱۳۹۲). ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه بالینی چندمحوری میلون ۳. پژوهش‌های نوین روان‌شناختی. س ۸، ش ۲۹، ۱۳۷-۱۶۵.
 ۷. حاجی‌زاده، ابراهیم و اصغری محمد (۱۳۹۰). روش‌ها و تحلیل‌های آماری با نگاه به روش تحقیق در علوم زیستی و بهداشتی. تهران: جهاد دانشگاهی.
 ۸. حبیبی، آرش (۱۳۹۱). آموزش کاربردی لیزرل (ویرایش دوم). تهران: پایگاه علمی پژوهشی پارس مدیر.
- www.parsmodir.com
۹. حسینی اصل، سیدجعفر (۱۳۸۴). بهداشت روانی در پرتو قرآن. پایان‌نامه دکتری علوم قرآن و حدیث، دانشگاه قم.
 ۱۰. حرعاملی، محمدحسن (۱۴۱۴ق). وسائل الشیعه. ج ۱۸. قم: آل‌البیت.
 ۱۱. خانجانی، مهدی، شهیدی، شهریار، فتح‌آبادی، جلیل، مظاهری، محمدعلی و شکری، امید (۱۳۹۳). ساختار عاملی ویژگی‌های روان‌سنجی سیاهه روان‌درمانی مثبت‌نگر. روان‌شناسی کاربردی. س ۸، ش ۱ (پیاپی ۲۹)، ۶۹-۸۶.
 ۱۲. رحمتی نجار کلانی، فاطمه، جعفری، محمدرضا، امینی، جعفر، و تلخایی، مجید (۱۳۹۳). پایایی و ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه نگرش مذهبی در جمعیت دانشجویان. فصلنامه ابن‌سینا. س ۱۶، ش ۱ و ۲، ۴۶-۵۴.

۱۳. رفیعی، بهروز (۱۳۸۸). آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن. ج ۳، چ ۲، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۴. رضوانی نوین، مرتضی (۱۳۸۷). بررسی بیماری‌های اخلاقی از نظر قرآن کریم با تأکید بر نشانه‌شناسی، سیر، سبب‌شناسی و درمان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۶. شریفی، علی‌اکبر (۱۳۸۶). راهنمایی ام. سی. ام. ای (میلون ۳). تهران: روان‌سنجی.
۱۷. شهیدی، شهریار و فرج‌نیا، سعیده (۱۳۹۱). ساخت و اعتباریابی پرسشنامه سنجش نگرش معنوی. روان‌شناسی و دین. س ۵، ش ۳، ۹۷-۱۱۵.
۱۸. شهیدی، شهریار و فرج‌نیا، سعیده (۱۳۹۳). روانشناسی و گرایش‌های متعالی: نقش روح و ابعاد مربوط به آن بر رشد شخصیت انسان. فصلنامه علمی ترویجی رویش روانشناسی. ۳(۳)، ۳-۴۳.
۱۹. فتحی آشتیانی، علی و داستانی، محبوبه (۱۳۹۳). آزمون‌های روان‌شناختی. چ ۱۲. تهران: بعثت.
۲۰. فرج‌نیا، سعیده (۱۴۰۱). ساخت و اعتباریابی مقیاس سازه‌های سلامت معنوی و روحی. سلامت معنوی، س ۱، ش ۱، ۳۸-۵۳.
۲۱. فرج‌نیا، سعیده (۱۴۰۰). روان‌شناسی و گرایش‌های متعالی؛ تهران: زرین اندیشمند.
۲۲. فرج‌نیا، سعیده و شهیدی، شهریار (۱۳۹۶). تعریف سازه‌های آسیب روحی بر اساس منابع اسلامی. دانش روان‌شناسی، س ۳، ش ۶، ۶۱-۶۹.
۲۳. گلزاری، محمود (۱۳۷۹). ساخت مقیاس سنجش ویژگی‌های افراد مذهبی و رابطه این خصوصیات با بهداشت روانی آنها. رساله دکتری. دانشگاه علامه طباطبایی. تهران.
۲۴. مرحمتی، زهرا و یوسفی، فریده (۱۳۹۵). رابطه ابعاد سبک زندگی اسلامی با بهزیستی روان‌شناختی در دانشجویان. روانشناسی کاربردی. س ۱۰، ش ۳ (پیاپی ۳۹)، ۳۲۹-۳۴۶.
۲۵. میرزا، لارنس اس، گلن سی گامست و ای جی گارینو (۱۳۹۸). تحلیل داده‌ها با استفاده از IBM SPSS؛ ترجمه ولی‌الله فرزاد، امید شکری، نسرین اسماعیلیان، سمانه بهزادپور، مریم اسدی و محمد شریفی. تهران: سمت.
۲۶. هومن، حیدرعلی (۱۳۸۸). مدلیابی معادلات ساختاری با کاربرد نرم‌افزار لیزرل. چ ۳. تهران: سمت.
27. Freiheit, S.R, sonstegard, K. , Scchmitt, A. & Vye, CH. (2006). Religiosity and spirituality: A Psychometric Evaluation of the santa clara strength of Religious Faith Questionnaire, pastoral psychology, 55, 27-33.

28. Lussier, R.N. (2000). Human Relations in Organizations. A Skill-Building Approach. 2nd Edition Homewood, IL: Richard D.
29. Peterson, Ch. & Seligman, M.E.P. (2004). Character Strengths and Virtues: A hand book and classification. New York: Oxford University Press.
30. Phillips, R.E., Lynn, Q.K, Crossley, C.D. & Pargament, K.I. (2004). Self-directing religious coping: a deistic god, abandoning god, or no god at all?. Journal for the scientific study of Religion; 43: 409-418.
31. Schaap-Jonker, H., Evrelings-Bontekoe, E., Verhagen, P. & Zook, H. (2002). Image of God and personality pathology: An exploratory study among psychiatric patients, Journal of Mental Health, Religion & culture, 5: 55-77.
32. Swanson, L.H. & Hill, G. (1993). Metacognitive aspects of moral reasoning and behavior. Adolescence, 28, 711-725.

